

De creatione hominis sermo alter

ΟΜΙΛΙΑ Β ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟΝ

Ὁ μὲν σοφὸς Σολομὼν οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πνεύματος ἁγίου σοφισθεῖς, ἐν τοῖς ἀρτίως ἡμῖν ἀνεγνωσμένοις ἀποσεμνύνων τὸν ἄνθρωπον ἐβόα λέγων· Μέγα ἄνθρωπος καὶ τίμιον ἀνήρ ἐλεήμων· ἐγὼ δὲ ματαίως κατ' ἑμαυτὸν ἐσκόπουν ἅ τε εἶχον ἐν τῇ ἑμαυτοῦ διανοίᾳ καὶ ἅ παρὰ τῆς γραφῆς δεδιδραγμένοις ἤμην περὶ τοῦ ἀνθρώπου. αὐτὸς μὲν γὰρ ἐλογιζόμενος ὅτι πῶς μέγα ἄνθρωπος, τὸ ἐπίκηρον ζῶον τὸ μυρίοις πάθεσιν ὑποκείμενον τὸ ἐκ γενετῆς εἰς γῆρας μυρίων κακῶν ἐσμὸν ἐξαντλοῦν, περὶ οὗ εἴρηται· Κύριε, τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι ἐγνώσθης αὐτῷ; καὶ ὁ μὲν ψαλμωδὸς καταφρονεῖ ὡς εὐτελοῦς τοῦ ζώου καὶ ἡ παροιμία ἀποσεμνύνει ὡς μέγα τι τὸν ἄνθρωπον. ἀλλὰ μοι τὴν τοιαύτην διαπόρησιν ἔλυσεν ἡ ἱστορία τῆς γενέσεως τοῦ 42 ἀνθρώπου ἀναγνωσθεῖσα. ἠκούομεν γὰρ νῦν ὅτι Ὁ θεὸς ἔλαβε χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον. εὔρον ἐκ τοῦ ῥήματος τούτου ἀμφοτέρω, ὅτι οὐδὲν ἄνθρωπος καὶ μέγα ἄνθρωπος· ἐὰν πρὸς τὴν φύσιν μόνον ἀποβλέψῃς, τὸ μηδὲν καὶ τοῦ μηδενὸς ἄξιός, ἐὰν δὲ πρὸς τὴν τιμὴν ἦν ἐτιμήθῃ, μέγα ἄνθρωπος. ποία;

Εἶπεν ὁ θεὸς Γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. σύγκρινον ἀνθρώπου γένεσιν καὶ φωτὸς γένεσιν. ἐκεῖ εἶπε· Γενηθήτω στερέωμα. ὁ μέγας οὐρανὸς ἄνωθεν ἡμῖν ὑπερτέταται ῥήματι θεοῦ γενόμενος· ἀστέρες καὶ ἥλιος καὶ σελήνη καὶ πάντα, ὅσα θεωροῦμεν ὀφθαλμῶ καὶ ὅσα νῶ καταλαμβάνομεν μεγέθη, ῥήματι ἔσχε τὸ εἶναι. θάλασσα καὶ γῆ καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς διακόσμησις, ζῶων γένη παντοδαπά, φυτῶν διάφοροι ποικιλία, πάντα ταῦτα τῷ ῥήματι γέγονεν. ἄνθρωπος δέ, πῶς; οὐκ ἐλέχθη· γενηθήτω ἄνθρωπος ὡς Γενηθήτω 43 στερέωμα, ἀλλὰ πλεῖον τι ὄραξ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· ὑπὲρ φῶς, ὑπὲρ οὐρανόν, ὑπὲρ φωστῆρας, ὑπὲρ πάντα ἡ ἀνθρώπου γένεσις. Ἐλαβε κύριος ὁ θεός· καταξιοῖ ἰδίᾳ χειρὶ διαπλάσαι τὸ ἡμέτερον σῶμα. οὐ προσέταξεν ἀγγέλῳ, οὐχ ἡ γῆ αὐτομάτως ὡσπερ τοὺς τέττιγας ἡμᾶς ἐξέβρασεν, οὐκ εἶπε τότε καὶ τότε ποιῆσαι λειτουργικαῖς δυνάμεσιν, ἀλλ' ἰδίᾳ χειρὶ φιλοτεχνεῖ. Γῆν ἔλαβεν. ὅταν πρὸς τὸ ληφθὲν ἀπίδῃς, τί ἐστὶν ἄνθρωπος; ὅταν πρὸς τὸν πλάσαντα κατανοήσῃς, Μέγα ἄνθρωπος· ὡς καὶ τὸ μηδὲν διὰ τὴν ὕλην καὶ μέγα διὰ τὴν τιμὴν. Καὶ ἔλαβεν ὁ θεός. ἀλλὰ πῶς ἐκεῖ ἐν τοῖς κατόπιν· Καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἐνταῦθα δὲ ἄνωθεν ἀνθρώπου γένεσις; ὡς μηδὲν περὶ ἀνθρώπου δεδιδραγμένων ἡμῶν ἡ ἱστορία λέγει· Καὶ ἔλαβεν ὁ θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον. ἤδη τινὲς ἔφασαν τὸ μὲν Ἐπλασεν ἐπὶ τοῦ σώματος εἰρησθαι, τὸ δὲ Ἐποίησεν ἐπὶ τῆς 44 ψυχῆς. ἴσως οὐκ ἔξω τῆς ἀληθείας ὁ λόγος· ὅπου μὲν γὰρ εἴρηται· Καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, τὸ Ἐποίησεν εἴρηται· ὅπου δὲ λοιπὸν περὶ τῆς σωματικῆς ὑποστάσεως ἡμῖν διηγείται, τὸ Ἐπλασε λέγει. διαφορὰν δὲ ποιήσεως καὶ πλάσεως ὁ ψαλμωδὸς ἐδίδαξεν εἰπὼν· Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με. ἐποίησε τὸν ἔσω ἄνθρωπον, ἔπλασε τὸν ἔξω. καὶ γὰρ πρέπει ἡ μὲν πλάσις πηλῶ, ἡ δὲ ποίησις τῷ Κατ' εἰκόνα· ὥστε ἐπλάσθη μὲν ἡ σὰρξ, ἐποιήθη δὲ ἡ ψυχὴ. ἄνω τοίνυν εἰπὼν περὶ ψυχῆς ὑποστάσεως νῦν περὶ τῆς τοῦ σώματος διαπλάσεως ἡμῖν διαλέγεται. ἔχε δὲ καὶ τοῦτον τὸν λόγον. τίς δὲ ἕτερος; ὅτι τὰ μὲν ἐν κεφαλαίῳ λέγεται, τὰ δὲ κατὰ τὸν τρόπον ὃν γέγονεν ἡμῖν παραδίδονται. ἄνωθεν οὖν ὅτι καὶ 45 ἐποίησεν, ὧδε καὶ πῶς ἐποίησεν. εἰ γὰρ ἀπλῶς εἶπεν ὅτι ἐποίησεν, ἐνόμισας ἂν ὅτι ἐποίησεν ὡς τὰ κτήνη, ὡς τὰ θηρία, ὡς τὰ φυτά, ὡς τὸν χόρτον. ἵνα οὖν φύγῃς τὴν πρὸς τὰ ἀγριώτερα

κοινωνίαν, τὴν ἰδιάζουσαν περὶ σὲ τοῦ θεοῦ φιλοτέχνησιν ὁ λόγος παρέδωκεν. Ἔλαβεν ὁ θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς ἐκεῖ εἶπεν ὅτι ἐποίησεν, ἐνταῦθα πῶς ἐποίησε· χοῦν ἔλαβεν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἔπλασε ταῖς ἰδίαις χερσίν. ἐνθυμήθητι πῶς ἐπλάσθης, τὸ ἐργαστήριον τῆς φύσεως λόγισαι· χεὶρ ἐστὶν ἡ δεψαμένη σε θεοῦ. τὸ παρὰ θεοῦ πλασθὲν διὰ πονηρίας μὴ μιανθῆ, δι' ἁμαρτίας μὴ ἀλλοιωθῆ, μὴ ἐκπέσης τῆς χειρὸς τοῦ θεοῦ. σκεῦος εἶ θεόπλαστον παρὰ θεοῦ γενόμενον· δόξαζε τὸν ποιήσαντα. οὐδὲ γὰρ ἄλλου τινὸς ἔνεκεν ἐγένου ἢ ἵνα ὄργανον ἦς ἐπιτήδειον τῆς δόξης τοῦ θεοῦ· καὶ ὁ κόσμος οὗτος ὄλος σοι, ὡσπερ τι βιβλίον ἔγγραφον ὑπαγορευόμενον τὴν τοῦ θεοῦ δόξαν τὴν ἀπὸ 46 κρυφον καὶ ἀόρατον, τοῦ θεοῦ τὴν μεγαλωσύνην δι' ἑαυτοῦ διαγγέλλων σοι τῷ νοῦν ἔχοντι εἰς κατανόησιν ἀληθείας. πάντως οὖν μέμνησο τῶν εἰρημένων. Καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς ὁ θεὸς καὶ εἶπεν Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. διπλῆ αὐξήσις, ἡ μὲν σώματος, ἡ δὲ ψυχῆς. ἀλλὰ ψυχῆς αὐξήσις ἡ διὰ τῶν μαθημάτων εἰς τελείωσιν προσθήκη, σώματος αὐξήσις ἡ ἀπὸ μικροῦ εἰς τὸ καθῆκον μέτρον ἀποκατάστασις.

Αὐξάνεσθε τοίνυν τοῖς μὲν ἀλόγοις ζώοις κατὰ τὴν τοῦ σώματος τελείωσιν, κατὰ τὸν ἀπαρτισμὸν τῆς φύσεως εἴρηται, ἡμῖν δὲ Αὐξάνεσθε κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, κατὰ τὴν προκοπὴν τὴν εἰς θεὸν οὖσαν. οἷος ἦν Παῦλος τοῖς μὲν ἔμ 47 προσθεν ἐπεκτεινόμενος, τῶν δὲ ὀπισθεν ἐπιλανθανόμενος. αὕτη ἐστὶν ἡ αὐξήσις τῶν θεωρημάτων, εὐσεβείας ἀνάληψις, ἡ τοῦ πλείονος ἐπέκτασις, τὸ ἐπορέγεσθαι ἡμᾶς ἀεὶ τῶν κρειττόνων, τὸ προγενόμενον μὲν ἀεὶ κατόπιν ἑαυτοῦ ἀφιέναι, τὸ δὲ λείπον τῆς εὐσεβείας τοῦτο ὡς ἐνδεὶ ἐπιζητεῖν. οἷος ἦν Ἰσαάκ, περὶ οὗ ἡ μαρτυρία ἐκείνη ἀναγράφεται ὅτι Προβαίνων ὑψοῦτο μέχρις οὗ μέγας ἐγένετο. οὐ γὰρ ἀπέστη οὐδὲ μικρὸν αὐξηθεὶς ἀπέμεινε, ἀλλὰ προέβαινε ἀεὶ διαβήμασι μεγάλοις διέβαινε ἐπὶ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς· διέβη μεγάλῳ βήματι τὴν σωφροσύνην, ἐπέβη τῇ δικαιοσύνῃ, ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν ἀνδρείαν ἀνέβη. οὕτω διαβαίνων ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ ὕψους τοῦ ἀγαθοῦ κορυφοῦται ὁ δίκαιος. Αὐξάνεσθε οὖν αὐξήσιν τὴν κατὰ θεόν, τελείωσιν τὴν κατὰ τὸν ἔνδον ἄνθρωπον. Πληθύνεσθε· ἐκκλησίας ἢ εὐλογία. μὴ ἐν ἐνὶ περιγραφῆτι 48 ἡ θεολογία, ἀλλ' εἰς πᾶσαν τὴν γῆν κηρυχθήτω τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας. Πληθύνεσθε. τίνες; οἱ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον γενόμενοι. Καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. σάρκα τὴν δεδομένην ὑμῖν εἰς ὑπηρεσίαν πληρώσατε ἀγαθῶν ἔργων· ὀφθαλμὸς πλήρης ἔστω τοῦ ὄραν τὰ δέοντα· χεὶρ πλήρης ἔστω τῶν ἀγαθῶν ἔργων· πόδες ἔστωσαν εἰς ἐπίσκεψιν ἀσθενούντων πορευτικοὶ ὄντες ἐφ' ἃ προσῆκε. πᾶσα ἡ τῶν μελῶν ἡμῶν κατάστασις πλήρης ἔστω τῶν κατὰ τὰς ἐντολάς ἐργασιῶν· τοῦτο ἐστὶ πληρώσατε τὴν γῆν. οὕτω κοιναὶ μὲν αἱ φωναὶ καὶ τοῖς ἀλόγοις, ἰδιάζουσαι δὲ γίνονται, ὅταν τῷ Κατ' εἰκόνα καὶ ᾧ ἐτιμήθημεν τούτῳ χρῆσώμεθα. τὰ μὲν γὰρ σωματικῶς αὐξῆ, ἡμεῖς δὲ πνευματικῶς· καὶ τὰ μὲν πληροῖ τὴν γῆν τῷ πλήθει, ἡμεῖς δὲ πληροῦμεν ταῖς ἀγαθαῖς ἐργασίαις τὴν συνεζευγμένην ἡμῖν γῆν. τουτέστι τὴν σωματικὴν ὑπηρεσίαν. Ἴδου δέδωκα ὑμῖν πᾶν ξύλον ὃ ἔχει καρπὸν ἐν ἑαυτῷ· ὑμῖν ἔσται εἰς βρῶσιν. μηδὲν παρατρεχέτω ἡ ἐκκλησία· πάντα νόμιμά ἐστιν. οὐκ εἶπε· δέδωκα ὑμῖν τοὺς ἰχθύας 49 εἰς βρῶσιν, δέδωκα ὑμῖν τὰ κτήνη, τὰ ἐρπετά, τὰ τετράποδα. οὐ γὰρ τούτων ἔνεκεν ἔκτισε, φησίν, ἀλλ' ἡ πρώτη νομοθεσία καρπῶν ἀπόλαυσιν συνεχώρησεν· ἔτι γὰρ ἐνομιζόμεθα ἄξιοι εἶναι τοῦ παραδείσου. καὶ τί σοὶ ἐστὶ τὸ ἐν τῷ λανθά νοντι παρακείμενον μυστήριον; Ὑμῖν καὶ τοῖς θηρίοις καὶ τοῖς πετεινοῖς οἱ καρποὶ, φησί, καὶ ἡ χλόη καὶ ὁ χόρτος, ὑμῖν εἰς βρῶσιν καὶ τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς. καὶ μὴν ὀρώμεν πολλὰ τῶν θηρίων καρπῶ μὴ τρεφόμενα· ποίῳ δὲ καρπῷ καταδέχεται πάρδαλις τραφῆναι; τίς δὲ καρπὸς δύναται λέοντα θρέψαι; ἀλλ' ὅμως 50 ταῦτα τῷ νόμῳ τῆς φύσεως ὑποτεταγμένα καρποῖς διετρέφετο. ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐξεδιητήθη καὶ ἐξέβη τοὺς ὄρους τοὺς δεδομένους αὐτῷ, μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἰδὼν ὁ κύριος ἀφειδεῖς τοὺς ἀνθρώπους

ἐπὶ πάντων τὴν ἀπόλαυσιν συνεχώρησε. Ταῦτα πάντα φάγεσθε ὡς λάχανα χόρτου. ταύτη τῇ συγχωρήσει καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα ἔλαβε τὴν τοῦ ἐσθίειν ἄδειαν. ἔξ ἐκείνου λοιπὸν ὠμοβόρος ὁ λέων, ἔξ ἐκείνου καὶ γῦπες ἀναμένουσι θνησιμαῖα. οὐ δῆπου γὰρ καὶ γῦπες ὁμοῦ τῷ γεννηθῆναι ζῶα περιεσκόπουν τὴν γῆν· οὕτω γὰρ τι ἀπέθανε τῶν παρὰ θεοῦ σηματομένων ἢ γενομένων, ἵνα γῦπες τραφῶσιν. οὔτε φύσις διεχώριζεν, ἀκμαῖα γάρ· οὔτε θηραταὶ ἀνάλωσαν, οὕτω γὰρ ἐπιτήδευσις ἀνθρώπων· οὔτε θηρία διέσπα, οὕτω γὰρ ἦν ὠμοβόρα γυψὶ δὲ σύνηθες ἀπὸ νεκρῶν διαιτᾶσθαι. ὥστε οὕτω ἦν 51 νεκρά, οὕτω δυσωδία, οὕτω τοιαύτη τροφή γυπῶν, ἀλλὰ πάντες τὰ κύκνων διητῶντο καὶ πάντα τοὺς λειμῶνας ἐπενέμετο. καὶ οἷα ὀρώμεν κύνας θεραπείας ἔνεκεν πολλάκις ἄγρωστιν ἐπινοημένους (οὐκ ἐπειδὴ συμφυῆς αὐτοῖς ἐστὶν ἡ τροφή, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀδιδάκτω τινὶ φύσεως διδασκαλία ἐπὶ τὸ συμφέρον ἔρχεται τὰ ἄλογα), τοιαῦτα λόγισαι εἶναι καὶ τότε τὰ ὠμοβόρα τῶν ζῶων, χόρτον ἑαυτοῖς τροφήν ἐπινοεῖν οὐκ ἀλλήλοις ἐπιβουλεύοντα. ἀλλ' οἷα μέλλει εἶναι μετὰ ταῦτα ἢ ἀποκατάστασις, τοιαύτη ἦν ἡ πρώτη γένεσις. ἐπανέρχεται δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τὴν πάλαι αὐτοῦ κατάστασιν τὴν πονηρίαν ἀφέμενος, τὴν πολυμέριμον ταύτην ζωὴν, τὴν περὶ τὰ βιωτικά τῆς ψυχῆς δουλείαν, ταῦτα πάντα ἀποθέμενος ἐπὶ τὸν ἐν τῷ παραδείσῳ ὑποστρέφει βίον ἐκείνον τὸν ἀδούλωτον τοῖς πάθεσι τῆς σαρκός, τὸν ἐλεύθερον, τὸν θεῶ συνόμιλον, τὸν ἀγγέλοις ὁμοδίαιτον.

Ταῦτα τοίνυν εἴρηται ἡμῖν, οὐκ ἐπειδὴ ἀποκλείειν θέλομεν τῆς δεδομένης ἡμῖν παρὰ θεοῦ χρήσεως τῶν βρωμάτων, ἀλλ' ἵνα τὸν παρελθόντα μακαρίσωμεν χρόνον. οἷα ἦν ἡ ζωὴ. ὅπως ἀπροσδεῆς. πῶς ὀλίγων ἐδέοντο πρὸς τὴν τοῦ βίου διαγωγὴν οἱ ἄνθρωποι. πῶς τὸ ποικίλον τῆς διαίτης ἡμῖν ἢ τῆς 52 ἁμαρτίας συνεισήνεγκεν αἰτία. ἐπειδὴ γὰρ τῆς ἀληθινῆς τρυφῆς τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ ἔξεπέσαμεν, νενοθευμένας τρυφὰς ἑαυτοῖς ἐπενοήσαμεν· καὶ ἐπειδὴ οὐκέτι βλέπομεν τὸ ξύλον τῆς ζωῆς οὐδὲ τῷ κάλλει ἐκείνου ἐναβρυνόμεθα, ἐδόθησαν ἡμῖν εἰς ἀπόλαυσιν μάγειροι λοιπὸν καὶ ἄρτοποιοὶ καὶ πεμμάτων ποικιλία καὶ θυμιαμάτων καὶ τοιαῦτά τινα παραμυθούμενα ἡμῶν τὴν ἐκεῖθεν ἔκπτωσιν. ὥσπερ οἱ ἄρρωστοι, ὅταν καταβληθῶσιν ὑπὸ σφοδρᾶς ἀρρωστίας, οὐ δυνάμενοι μετέχειν τῆς συνήθους ἀπολαύσεως ὄσφραντοῖς καὶ τοιούτοις τισὶ παρὰ τῶν ἰατρῶν λαμβάνουσι δεξιώσεις· ἐπειδὴ γὰρ τῶν ἰσχυροτέρων εἰς ἀπόλαυσιν ἐκπεπτώκασι, τοῖς ἀσθενέσι σύμμετρα οἱ κολακεύοντες αὐτῶν τὰς αἰσθήσεις περινοοῦσιν. πλὴν ἀλλὰ καὶ νῦν κατὰ μίμησιν τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ ζωῆς ἑαυτοὺς ἄγειν βουλόμενοι φεύγοντες ταύτην τὴν πολυύλον τῶν βρωμάτων ἀπόλαυσιν ἐπ' ἐκείνον τὸν βίον καθὼς ἐστὶ δυνατὸν ἑαυτοὺς ἄγωμεν καρποῖς καὶ σπέρμασι καὶ τοῖς ἐκ τῶν ἀκροδρύων εἰς διαγωγὴν χρώμενοι, τὸ δὲ περισσὸν τούτων ὡς οὐκ ἀναγκαῖον ἀποπεμπώμεθα. οὐ γὰρ 53 βδελυκτὰ διὰ τὸν κτίσαντα, οὐ μὴν οὐδὲ αἰρετὰ διὰ τὴν τῆς σαρκὸς εὐπάθειαν. Καὶ κατέπαυσεν ὁ θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ. λεγέτωσαν οὖν ἀριθμητικοὶ καὶ οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐσχολακότες καὶ τὴν περὶ τούτων σοφίαν ἀντὶ μεγάλου προβεβλημένοι ὡς μὲν συγγενῆς τῇ τοῦ κόσμου κτίσει ὁ τῶν ἔξ ἀριθμὸς, ὅτι πολύγονός ἐστι πολλὰ σχήματα ἀριθμῶν ἀφ' ἑαυτοῦ γεννῶν καὶ τέλειος τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσι, καὶ ὅσα περὶ τῆς ἐξάδος ἐν ταῖς σχολικαῖς διαλέξεσιν ἀριθμητικοὶ διηγοῦνται, εἴ τω σχολῇ, καθ' ἑαυτὸν ἐκλεγέσθω. λεγέτωσαν καὶ περὶ τῆς ἐβδομάδος, ὅτι στείρωσις τίς ἐστὶν ἐν τῷ ἐβδόμῳ· οὔτε γὰρ γεννᾷ ἀφ' ἑαυτοῦ οὔτε παρ' ἐτέρου τίκεται ὁ τῶν ἑπτὰ ἀριθμῶν. καὶ ἵνα μὴ εἰς πολυύλον καταγάγω τὸν λόγον τὴν διάλεξιν τὴν πρὸς ὑμᾶς παραδραμῶν, ἐπὶ τὰ εὐγνωμονέστερα χωρήσω. εἰ δέ τις καὶ περὶ ταῦτα ἔχει ἐμπειρίαν τινά, γινωσκέτω ὅτι καὶ τούτων ὁ θησαυρὸς 54 ἀπόκειται παρ' ἡμῖν· ὥστε εἰ μέγα ἀριθμητικὴ, ἐνταῦθά ἐστι τῆς ἀριθμητικῆς τὰ σπέρματα. ἡμεῖς δὲ οὐ † φρονοῦμεν τούτοις τῷ ἐκ τῆς τοῦ κόσμου εἶναι σοφίας μικρὰ ἐνταῦθα κλέψαντες ταῖς πραγματείας αὐτοῖ ὡς μεγάλας

ἀποσεμνύνε σθαι †. ἵνα τοίνυν δείξωμεν αὐτοῖς ὅτι τὰ παρ' ἐκείνοις περισπούδαστα ἡμῖν ἔστιν εὐκαταφρόνητα, σιωπῇ παραδρά μωμεν τὸν περὶ τούτων λόγον· ὁμοῦ δὲ καὶ οὐκ εὐληπτος λαῶ παντὶ ἢ περὶ τούτων θεωρία. πάρεστι δὲ ἡ ἐκκλησία οὐ παραδόξων λόγων ἀκρόασιν ἐκδεχομένη, ἀλλὰ τῶν ἐπ' οἰκοδομῇ θεωρημάτων ἐπιζητοῦσα τὰς λύσεις. Τετίμηται τοίνυν ἡ ἑβδόμη ἡμέρα, τὸ σάββατον. ὁ ἑβδομος παρὰ Ἰουδαίοις ἀριθμὸς τίμιος, ἐν ᾧ αἱ σκηνοπηγίαι, αἱ σάλπιγγες, ἡ ἡμέρα τοῦ ἰλασμοῦ. ἑβδομος ἐνιαυτὸς 55 παρ' ἐκείνοις τίμιος ὁ τῆς ἀφέσεως λεγόμενος. ἔξῃ μὲν γὰρ αὐτοῖς ἔξ ἔτη ἐργάσασθαι τὴν γῆν, τῷ δὲ ἑβδόμῳ ἔτει τοῖς αὐτομάτοις ἀρκεῖσθαι, ὅτε εἶχον τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. ἔξ ἔτη ἐδούλευεν ὁ Ἐβραῖος καὶ τῷ ἑβδόμῳ ἀφίετο τῆς δουλείας. ἑβδομηκοστῷ ἔτει ἐλύθη παρ' αὐτοῖς ἡ αἰχμαλωσία. λοιπὸν δὲ καὶ τὰ ἡμέτερα· Ἑπτάκις, φησί, πεσεῖται ὁ δίκαιος καὶ ἀναστήσεται. οὕτως οἰκειούμεθα ἡμεῖς τὴν ἑβδομάδα. ἑβδομος ἀπὸ γενέσεως οὐκ εἶδε θάνατον, μυστήριον ἐκκλησίας. ἑβδομος ἀπὸ Ἀβραάμ Μωυσῆς νόμον ἔλαβε· μεταβολὴ βίου, ἀνομίας ἀνάλυσις, δικαιοσύνης εἴσοδος, θεοῦ ἐπιδημία, εὐταξία κόσμου, νομοθέτησις τῶν πρακτέων. ἑβδομηκοστῇ καὶ ἑβδόμῃ γενεᾷ ἀπὸ Ἀδὰμ ὁ Χριστὸς ἐφάνη. οἶδε τὸ μυστήριον τῆς ἑβδομάδος Πέτρος· Ποσάκις ἀμαρτήσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου καὶ ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἑπτάκις; ὀλίγα οἶδε· τὸ μυστήριον οὕτω ἔμαθε· μαθητῆς γὰρ 56 ἔτι ἔστιν. Ἔως ἑπτάκις; οὐκ ἀπέστη τοῦ ἑπτά ὁ διδάσκων. εἶπεν ὡς ἦδει ὁ μαθητής, ὑπερέβαλε τῷ πλούτῳ ὁ δεσπότης. Ποσάκις ἀμαρτήσῃ καὶ ἀφήσω; διὰ τί οὐκ εἶπεν· ἕως ἑξάκις; ἕως ὀκτάκις; ἀλλ'· Ἔως ἑπτάκις; διὰ τί ὁ κύριος οὐκ εἶπεν· ἕως ἑκατοντάκις ἑκατόν, ἀλλὰ τὸν ἑπτά ἀριθμὸν ἐπολυπλασίασεν; οὔτε ὁ Πέτρος ἄλλον ἠρώτησεν οὔτε ὁ κύριος ἐξέβη τοῦ κανόνος τοῦ ἑβδοματικοῦ. παρετήρησεν ὁ Πέτρος ὅτι κανὼν παραδόσεως ἀρχαῖός ἐστι, τὴν ἑβδομάδα ἔμφασιν ἔχειν τινὸς ἀφέσεως ἀμαρτημάτων, ἀναπαύσεως τελείας, οὗ σημεῖον τὸ σάββατόν ἐστιν, ἡ ἑβδόμη ἡμέρα ἀπὸ γενέσεως. Ὁ Πέτρος Ἑπτάκις, ὁ κύριος Ἔως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. αἱ ἀμαρτίαι ἐκδικοῦνται ἑπτάκις· Οὐχ οὕτως· πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάϊν ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύσει. οὐδὲ ἐκεῖ ὀκτῶ ἀλλ' Ἑπτά. διὰ τί; μικρὸν ἀνάμεινον καὶ εὐρήσεις τὸ μυστήριον. πρώτη ἀμαρτία ἑπτάκις ἐκδικεῖται· δεύτερος φόνος τοῦ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά· Ὅτι ἐκ Κάϊν ἐκδικεῖται ἑπτάκις, ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. εἰ δὲ ἐκεῖ ἄφεις παρὰ Πέτρου ἑπτάκις ἀναλογοῦσα τῇ ἐκδικήσει 57 τοῦ Κάϊν, συγχώρησις παρὰ κυρίου ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ ὡς κατάκρισις τοῦ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. ὅσον τὸ παράπτωμα, τοσοῦτον καὶ τὸ χάρισμα· ὅπου ὀλίγη ἡ ἀμαρτία, ὀλίγη καὶ ἡ ἄφεις· Ὡς γὰρ ἀφῆκεν ὀλίγον, ὀλίγον καὶ ἀγαπᾷ· Οὐ γὰρ ἐπλεόνασεν ἡ ἀμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις. Τί οὖν ἔστι τὸ μυστήριον; ἑβδόμη λέγεται ἡμέρα ὁ αἰὼν ὁ τῆς κρίσεως, ἐν ᾧ ὁ ἀμαρτωλὸς ἑπτάκις, ὁ καθ' ὑπερβολὴν ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ ἐκδικηθήσεται· ὁ δίκαιος ἑπτάκις τιμηθήσεται, ὁ καθ' ὑπερβολὴν δίκαιος ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. ἡ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπία νῦν μὲν δι' αἰνιγμάτων ἡμῖν τὰ μέλλοντα ὑποφαίνει, τότε δὲ ἐπὶ τῆς παρουσίας ἐναργῆς καὶ τετρανωμένη ἔσται ἡ ἀλήθεια. δείξει γὰρ τίς τίνων ἔστιν ἄξιος. ἑπταπλάσιον τοίνυν ἡμῖν τὴν ἀντίδοσιν χρεωστούμενην τοῖς ἀμαρτωλοῖς συγχωρήσει ὁ κύριος ἐνταῦθα διὰ τῆς ἐξομοῦ 58 λογίσεως καὶ μετανοίας ἐξιλεωθεῖς παρ' ἡμῶν. ὥστε εἰδότες τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἡμέραν, τὴν τεταμιευμένην ἀντίδοσιν τοῖς ἡμαρτηκόσι, τὴν πρὸς ἀξίαν τῶν πεπλημμελημένων ἀντιμέτρῃσιν προλαβόντες διὰ τῆς μετανοίας ἀναλύσωμεν τὰ ἀμαρτήματα, ἵνα ἐκεῖ τὸν πολυπλασιασμὸν τῆς ἀντιδόσεως τὸν ἐπίπονον ἐκφύγωμεν. ἑβδόμη τοίνυν αὕτη ἡ ἡμέρα ἐκείνης τῆς ἑβδόμης τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τύπωμα.

Καὶ κατέπαυσεν ὁ θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων. οὐκέτι ἔργα τοῦ κόσμου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, οὐκέτι γάμοι, οὐκέτι συναλλαγμάτων ἐμπορίαί, γεωργίαι οὐκέτι, ἀλλὰ πᾶσα ἡ γῆ ἐπτοημένη, πᾶσα ἡ κτίσις ἐναγώνιος, ἰδρῶς ἀπαράμυθτος, καὶ οἱ

δίκαιοι ἐναγώνιοι, τίς ποτε ἄρα περὶ αὐτῶν ἡ ψῆφος ἐξενεχθήσεται. καὶ Ἀβραὰμ ἀγωνιάσει τότε, οὐχ ἵνα καταδικασθῆ εἰς γέενναν, ἀλλ' ἐν ποίᾳ τάξει τῶν δικαίων ταχθήσεται· πρώτη ἢ δευτέρα ἢ τρίτη. κύριος ἐξ οὐρανῶν καὶ οἱ οὐρανοὶ ῥήγνυνται, δύναμις ἀποκαλύπτεται, 59 πᾶσα ἡ κτίσις ἔντρομος. τίς ἄφοβος; οὐδὲ ἄγγελοι. παρίστανται καὶ αὐτοὶ λόγον τῷ θεῷ δοῦναι. ἀλλ' ὁμῶς ἡ ἔνδοξος ἐπιφάνεια πᾶσιν ἐμβάλλει τρόμον. οὐκ ἀκούεις τοῦ Ἡσαΐου λέγοντος· Ἐὰν ἀνοίξῃς τὸν οὐρανόν, τρόμος λήψεται ἀπὸ σοῦ ὄρη; ἐκείνην λέγει τὴν ἡμέραν ἐν ἣ ὑποπτήσῃ τὰ ὄρη, ἐν ἣ θάλασσα πέπηγεν, ἐν ἣ ἡ κτίσις σχολάσει, ἡ φύσις νεκροῦται, πᾶσα μέθοδος διαλόγων ἀργεῖ πρὸς τὴν ἐξ οὐρανῶν ἐπιδημίαν. τότε ἀρπάζονται οἱ δίκαιοι, τότε ὄχημα τῶν δικαίων νεφέλαι, τότε πομποὶ τῶν δικαίων ἄγγελοι, τότε δίκαιοι μὲν ὡς ἀστέρες ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ἀναλαμβάνομενοι· οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ δέσμοι, τῷ ἰδίῳ βάρει τῶν ἁμαρτημάτων πεπεδημένοι, κάτω πεσοῦνται δυσσυνείδητοι. ἐκείνη ἡ ἐβδόμη τοίνυν ὑπὸ ταύτης τῆς ἐβδόμης διασηματίζεται. Καὶ κατέπαυσεν ὁ θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων. οὐκέτι τὰ τοῦ βίου τούτου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. ἐκοιμήθησαν ἐπιθυμίαι νεωτερικαί· οὐκέτι περὶ γάμου πρόθεσις, ἐπιθυμία παιδο 60 ποιίας οὐκέτι, οὐ περὶ χρυσοῦ φροντίς οὐδεμία. ἐπελάθου, ὁ φιλάργυρος, τοῦ βαλλαντίου, ἐπελάθου τῆς γῆς, ὁ πολυκτῆμων, ἐπελάθου δόξης, ὁ δοξομανῆς· πάντα ἐκεῖνα ἐξέπτη τῆς διανοίας. ἡ δὲ ψυχὴ πρὸς τῷ φοβοῦντί ἐστι, πρὸς τῇ προσδοκίᾳ τῶν ἐπληρωμένων δεινῶν. φόβος γὰρ ἐξωθεῖ πᾶσαν τὴν ἐμπολιτευομένην ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐμπαθῆ διάνοιαν. ὅπου φόβος θεοῦ, πάντα ἐξελήλαται τὰ τοῦ πάθους σπιλώματα ἐκ τῆς διανοίας ἡμῶν. αὕτη ἡ ἐβδόμη ἐκείνης τῆς ἐβδόμης τύπος. Ἔλαβεν οὖν ὁ θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον. οὐκ ἐτελέσθη ἡ κοσμογένεια, οὐ διεκόπη ἡ ἀκολουθία, ἵνα τὸ ἡμέτερον παρεισαχθῆ διήγημα, ἀλλ' ἐλέχθη· Ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καί· Κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων· καὶ ἐπειδὴ σχολὴν ἠγάγε, διδάσκει ἡμᾶς πῶς ἐποίησεν· Ἔλαβεν ὁ θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς. ὅταν ἀκούσης χοῦν, παιδεύου ἀφοβίαν ἀνθρώπων· Μὴ λάβῃς 61 πρόσωπον. μὴ φρόνει ἐπὶ σεαυτῷ μέγα. ὅταν ἔλθωσί σοι λογισμοί, οἶδημα τῆς καρδίας, φλεγμονὴν ἐμποιοῦντες, εἰσελθέτω σοι ἡ ὑπόμνησις τῆς κτίσεως, πῶς ἐκτίσθη· Ἔλαβεν ὁ θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον. πότε δύνασαι ἐπιλαθέσθαι σεαυτοῦ; τότε ἐπιλαθοῦ σεαυτοῦ, ὅταν ἀναχωρήσης τῆς γῆς. εἰ δὲ οὐδέποτε χωρίζῃ τῆς γῆς, ἀλλὰ συμπεφυκῶς εἶ τῇ γῆ, βαδίζεις ἐπὶ τῆς γῆς, ἐπαναπαύῃ ἐπὶ τῆς γῆς, δικάζῃ ἐπὶ τῆς γῆς, πᾶν ὅπερ ἂν ποιῆς εἴτε μέγα εἴτε μικρὸν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐγγὺς ἔχεις τὸ ὑπόμνημα τῆς σεαυτοῦ ταπεινώσεως. ὑβρίσθησιν καὶ θυμώδης εἶ; πόθεν σοι ὁ θυμὸς; ἐκ τῆς ἀδοξίας. οὐ κατεδέξω ἀκοῦσαι δυσγενῆς; εὐθύς ἐπέξεσέ σοι ὁ θυμὸς; φιλονεικεῖς εἰπεῖν τι χειρὸν ὧν ἤκουσας; κάτω τὸ βλέμμα, καὶ πέπαυται ὁ θυμὸς. ἰδὲ τὴν γῆν καὶ ἐνθυμήθητι· δυσγενῆ με εἶπε τὸν ἀπὸ γῆς γενόμενον; ἔλαττον εἶπεν οὐ εἰμί ἐγώ· οὐ γὰρ εἶπεν ἐκ τῆς γῆς ἀλλ' ἀπὸ ἀνθρώπου. πόσω δὲ τιμιώτερον ἔμψυχος 62 ἄνθρωπος γῆς πατουμένης. ἐγὼ δὲ τὴν ἀρχαίαν βλέπω μητέρα, τὴν γῆν ὥστε οὐχ ὕβρις τὸ ἀπὸ δούλου γενέσθαι, ἀλλὰ τιμὴ τὸ ἔμψυχον γεννηθῆναι. ὁ δὲ νομίζων με ὑβρίζειν ἔλαθεν ὃ ὕβρισε πλέον τιμήσας· ἐγὼ γὰρ τῆς ἐμαυτοῦ φύσεως τὴν σύνεσιν ἔχω· οἶδα τίς εἰμι καὶ πόθεν εἰμί. οὕτω τὸ ἀπὸ γῆς μεμνησθαι ἡμᾶς γεγενῆσθαι οὐδέποτε συγχωρεῖ τὸν θυμὸν ἐπαγρυπνεῖν. σύμμαχος ἔστω τῷ λογισμῷ ἡ γῆ αἰεὶ παρούσα καὶ ὑπομιμνήσκουσα. ὅταν ἐπ' ἐπιθυμίας τρέχῃς, ἐνθυμήθητι πῶς ἀπέρχῃ. ἐὰν ἐνθυμηθῆς ὅτι λυθήσῃ εἰς γῆν, πέπαυται ἡ μανία τῆς ἐπιθυμίας· Γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση. μνήσθητι ὅτι μετ' ὀλίγον ταῦτα τὰ νῦν σφύζοντα μέλη ἢ ἡ νῦν αὕτη τῆς σαρκὸς ἐπιθυμία μετ' ὀλίγον οὐκ ἔσται τῶν μελῶν διαλυθέντων καὶ εἰς γῆν ἀναλυθέντων. μνήσθητι τῆς φύσεως, καὶ λέλυται πᾶσα ὀρμὴ ἡ ἐπὶ τὸ πονηρόν. τοῦτο ἐπὶ πάσης ἁμαρτίας φυλακτήριον ἡμῖν ἔστω τὸ ὑπόμνημα.

Ἐπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς. καλὴ ἢ ταπεινώσις, συμφυῆς τὸ ὑπόμνημα. εἰ εἶπεν ὅτι Ἐπλασεν 63 ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ οὐρανοῦ λαβῶν, πότε ἐβλέπομεν ἐκεῖνον, ἵνα ὑπομνησθῶμεν τῆς φύσεως; ἐκ τῶν προχείρων πάρεστιν ἡμῖν τὸ ὑπόμνημα τῆς ἡμετέρας οὐδενείας, ἐξ ὧν πατοῦμεν. Κατάνευσον ἐπὶ τὴν γῆν καὶ νόησον ὅτι ἐκ τοῦ συγγενοῦς τῆς γῆς τοῦ ἀποβλήτου τῶν ἐν σοὶ ἐξεμορφώθης. τί ἡμῶν εὐκαταφρονητότερον; τί ἡμῶν μᾶλλον ἄξιον τοῦ ἐξουδενοῦν ἑαυτοῦς; εἶδές τινα μέγα φρονοῦντα, ἐσθῆτα ἀνθινὴν περι βεβλημένον, δακτυλίῳ τὴν χεῖρα περιλαμπόμενον, σφενδόνην τὴν τῶν πολυτίμων φέροντα καὶ ταύτη μέγα φρονοῦντα, σηρικῶν νήμασιν ἡμφιεσμένον, † οἰκέτας ἔχοντα τὰς κόμας ἀνειμένας καὶ ταύτας ξανθὰς καὶ κατεπιτηδεύμασι σοβοῦντα, μανιάκας χρυσοῦς περιφέροντα, ἐπ' ἀργυρᾶς καθέδρας καθεζόμενον, μέγα βαδίζοντα, μέγα φρονοῦντα, μέγα 64 φθειγόμενον ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν οἰκετῶν, τῶν κολάκων οὐς ἐπισύρεται, ἐπὶ τῇ τραπέζῃ τῇ πολυτελεῖ, ἐπὶ τοῖς ἀσπασμοῖς οὐς πάντες αὐτῷ προσάγουσιν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, οἱ ἐξανιστάμενοι τῶν βάθρων, οἱ προαπαντῶντες, οἱ παραπέμποντες, οἱ ῥαβδοῦχοι. ὅταν ἴδῃς τοὺς ἄρχοντας τούτους τοὺς ὑπὸ κήρυκι ὑψηλῇ τῇ φωνῇ προαγομένους, ὅταν ἴδῃς αὐτοὺς φοβοῦντας τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα ξέοντας, ἄλλον δημεύοντας κἀκεῖνον θανάτῳ παραδιδόντας, μὴ φοβηθῆς τὰ ὀρώμενα, μὴ πτοηθῆς ἐπὶ τοῖς γενομένοις † τὸν αὐτὸν προστάσσοντα, μὴ ξενίση σε ἢ φαντασία. ἐνθυμήθητι ὅτι Ἐπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς. εἰ μὲν ἄλλο τί ἐστὶ, φοβήθητι, εἰ δὲ χοῦς ἀπὸ τῆς γῆς, καταφρόνησον. Καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον. οὐκ εὐθὺς ἢ φωνὴ τοῦ Ἐπλασε τεχνικὴν τινα τοῦ θεοῦ περὶ τὸν ἄνθρωπον ἐνέργειαν 65 ἡμῖν ὑποφαίνει; Ἐπλασεν ὁ θεός. ἄρα οὕτως ἔπλασεν ὡς οἱ τὰ πῆλινα πλάσσαντες, ὡς οἱ τὸν χαλκὸν χωνεύοντες; ἀλλ' ἀνδριάντος μὲν πλάσις καὶ γύψου διάπλασις μέχρις ἐπιφανείας τὴν μίμησιν ἔχει. εἶδες τὸν ἀνδριάντα πῶς ἔσθηκε μετὰ τινος ἥθους; ἢ θυμὸν ἐμφαίνει ὁ τοῦ στρατιώτου ἀνδρίας ἢ γυναικειὰν διάθεσιν ὁ χαλκός, ὅταν εἰς γυναῖκα σχηματισθῇ ἢ τὰ ἄλλα, ὅσα δύναται ἢ τέχνη διὰ τῆς μιμήσεως συνεισάγειν διὰ τοῦ ἥθους τῷ χαρακτήρι. θεοῦ δὲ πλάσις οὐ τοιαύτη, ἀλλ' Ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἡ δημιουργικὴ αὐτοῦ ἐνέργεια πάντα διωργάνωσεν ἐπὶ τὸ βάθος χωρήσασα ἔνδοθεν. εἴ μοι τοσοῦτον περιῆν σχολῆς, ἵνα σοὶ δεῖξω τοῦ ἀνθρώπου τὴν κατασκευὴν, καὶ ἔμαθες ἐκ σεαυτοῦ τὴν περὶ σὲ σοφίαν τοῦ θεοῦ, ὅτι κατὰ ἀλήθειαν μικρὸς διάκοσμος ἄνθρωπος καὶ καλῶς ἐποίησαν οἱ τούτῳ τῷ ὀνόματι αὐτὸν ἀποσεμνύναντες. πόσαι περὶ τὸ πρᾶγμα τοῦτο πραγματεῖαι 66 κατηναλώθησαν. αἱ φυσιολογίαι τῶν ἰατρῶν, τῶν γυμναστῶν αἱ παρατηρήσεις, ἢ περὶ ἀναλογίας ἢ περὶ τῶν μελῶν πρὸς ἄλληλα συμμετρίας ἢ περὶ πλήθους πολυσαρκίας· ταῦτα πάντα εἰς τὴν † περὶ ἀνθρώπου διάπλασιν εἰσέρχεται. καὶ πόθεν ἐμοὶ λόγος τοσοῦτος, ὥστε δυνηθῆναί με εἰπεῖν μετὰ ἀκρι βείας, ὅσα ἐν μιᾷ φωνῇ τοῦ Ἐπλασε περιέχεται; τὰ δὲ πρόχειρα κἂν ἐγὼ μὴ εἶπω, σὺ οἶδας. Ἐπλασεν ὁ θεὸς ὀρθόν. ἐξαιρετόν σοὶ καὶ τὴν ἐνέργειαν ἀποδιδόναι ἔμελλε. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα βοσκήματά ἐστὶ καὶ πρὸς ἃ πέφυκε, πρὸς ταῦτα ἔχει τὴν κατασκευὴν. ἐγενήθη τὸ πρόβατον νέμεσθαι, κάτω ἔχει τὴν κεφαλὴν συννεύουσαν τῇ γαστρὶ ἐνορᾶν καὶ τοῖς ὑπὸ γαστέρα, ἐπειδὴ τέλος ἐκείνοις εὐδαιμονίας γαστρὸς πλήρωσις καὶ ἡδονῆς ἀπόλαυσις. ἄνθρωπος δὲ οὐκέτι εἰς γαστέρα 67 βλέπει, ἀλλ' εἰς τὰ ἄνω. κεφαλὴ αὐτῷ ὑψηλῇ, ἵνα τὴν ἄνω βλέπῃ συγγένειαν, ὀφθαλμοὶ οὐκ εἰς τὴν γῆν νεύοντες. μὴ τοίνυν ποίει σεαυτὸν παρὰ φύσιν, μὴ τὰ γῆϊνα περισκόπει, ἀλλὰ τὰ οὐράνια, Οὐ ὁ Χριστός ἐστιν· εἰ συνηγέρθητε, γάρ φησι, τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὐ ὁ Χριστός ἐστιν. οὕτως ἐπλάσθη. αὐτὸ τὸ διάπλασμα διδασκάλιον ἐστὶ τοῦ τέλους πρὸς ὃ γέγονας. ἐγένου ἵνα θεὸν βλέπῃς, οὐχ ἵνα ἐπὶ γῆν σύρηταί σου ἡ ζωὴ, οὐχ ἵνα τὴν κτηνώδη ἔχῃς ἀπόλαυσιν, ἀλλ' ἵνα τὴν οὐράνιον ἐπιτελεῖς πολιτείαν. διὰ τοῦτο

Σοφοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν κεφαλῇ αὐτοῦ, ὁ σοφὸς φησιν Ἐκκλησιαστής. τίνος δὲ οὐκ ἐν κεφαλῇ οἱ ὀφθαλμοί; ἀλλ' ἐν κεφαλῇ, τουτέστιν ἵνα τὰ ὑψηλὰ σκοπῶσιν. ὁ δὲ εἰς τὰ ὑψηλὰ μὴ βλέπων ἀλλ' εἰς τὰ γήϊνα, ὀφθαλμοὺς ἔχει εἰς γῆν συρομένους. 68 Ὀφθαλμοὶ τοίνυν κάθηνται † κυκλοτερεῖς κεφαλῆς ἐπικειμένης τοῖς ὤμοις. οὐδὲ αὐτὴ ἐνδεδουκῖα, ἵνα μὴ ταπεινὴ ᾖ, ἀλλ' ἐρείσματι ἀξιολόγῳ τῷ αὐχένι ἐπίκειται. ἄνω ἢ κεφαλὴ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ δίδυμοι βολαί. οὐκ ἤρκει, εἶπέ μοι, εἶς; ἀλλὰ δύο ὀφθαλμοὶ ἀλλήλων διάδοχοι, ἵνα ἢ τοῦ ἐνὸς διάλυσις τὴν τοῦ ἐτέρου παραμυθίαν ἔχη. ἔπειτα καὶ ἀπὸ ἐνὸς προερχόμενον τὸ ὁρατικὸν ἀσθενέστερον, ἐκ δὲ δύο πηγῶν συμβαλλόμενος ὁ ὀλκὸς εὐτονώτερος γίνεται· προϊούσα γὰρ ἢ ὄψις ὁμοῦ μὲν προσαναπαύεται τῷ διατειχίσματι τῆς ῥινός, ὁμοῦ δὲ προκύπτουσα ἐνοῦται. οἷον γὰρ τις ὀχετὸς ἀφ' ἐκατέρας τῆς ὄψεως πρόεισιν ἐντεῦθεν τὸ ὁρατικὸν τοῦτο κάκειθεν ἐκεῖνο, πόρρωθεν δὲ τῇ συμβολῇ ἐνοῦται, ἐνούμενον δὲ ἰσχυρότερον γίνεται. τίς ἢ ἀπόδειξις ὅτι ἐνοῦται; οὐχ ὄραξ τοὺς γέροντας ὅτι πρὸς τὰ μὲν ἐγγὺς οὐ βλέπουσιν; ἐπειδὴ γὰρ ἀσθενὲς ἐστὶ τὸ ὁρατικόν, σχιζόμενον τὸ ἐγγὺς 69 οὐχ ὄρα, ὅπου δὲ ἢ συμβολὴ τῆς ὄψεως οἷον ἐπὶ πλημμύρας τινὸς κατὰ τὴν ὄψιν γινομένης, εὐτονωτέρα γίνεται τῶν αἰσθητῶν ἢ ἀνάληψις. Καὶ πόσαι περὶ τὸν ὀφθαλμὸν φυλακαί. χιτῶν ἔνδοθεν, καὶ οὐκ ἀρκεῖ οὗτος. οὐ γὰρ ἠδύνατο εἰς παχὺς εἶναι. εἰ παχὺς ἦν, προκάλυμμα ἂν ἦν τῆς ὄψεως. ἔδει δὲ διαφανὲς εἶναι καὶ ἐλαφρόν. οὐκοῦν εἰς διαυγῆς, εἰς ἀραιός· ὁ μὲν κρυσταλλοειδής, ὁ δὲ κερατοειδής· ὁ προκεκαλυμμένος ἰσχυρότερος, ὁ ἔνδοθεν ἀραιότερος, ἵνα μὴ κωλύῃ τὴν παρεῖσδυσιν. ὁ τρίτος κρυσταλλοειδής, ἵνα ἐν ἑαυτῷ τὴν ἔμφασιν καὶ τὴν διαύγειαν ἔχη. προβολὴ τὸ βλέφαρον· 70 προκάλυμμα τοῦτο καὶ σκέπασμα καὶ οἷον οἰκητήριον καὶ φυλακτήριον ἐστίν. ἠδύνατο σκεπάζειν ἢ χεῖρ. ἕως ἤρχετο ἢ χεῖρ, ἔφθανεν ὁ ὀφθαλμὸς ἀμαυρωθῆναι. νῦν δὲ ἐγγύθεν παράκειται τὸ βλέφαρον, ἄνωθεν ἐπίκειται. ὁμοῦ τε ἦσθετο τῆς βλάβης καὶ προέβαλε τὸ προκάλυμμα. διὰ τοῦτο καὶ κόρη ὑπὸ παραπετάσματι καθεζομένη οὐκ ἀεὶ εὐεπιχείρητος. ἀνέπαφον τοῦτο μόνον τῶν ἐν ἡμῖν μελῶν βούλεται εἶναι ὁ ὀφθαλμὸς ὑπὸ παραπετάσματι τῷ βλεφάρῳ καλυπτόμενος. ἀκίδες τῶν τριχῶν περιβεβλημένοι. διὰ τί; ἵνα ἀκριβεστέρα γένηται ἢ περιπλοκὴ τῶν βλεφάρων τοῦ ἄνω πρὸς τὸ κάτω. οἷον γὰρ σύνδεσμοὶ εἰσὶν ἀλλήλαις περιπλεκόμενοι αἱ τρίχες. εἶτα καὶ τὰ λεπτὰ τῶν ζώων πόρρωθεν κωλύει καὶ τὰ χνοώδη οὐκ ἔῃ πλησιάσαι τῇ κόρῃ δυναμένη πανταχόθεν ἀμαυροῦσθαι. οἰκεία τίς ἐστὶ φυλακὴ περὶ ἡμᾶς περικειμένη διὰ τῶν τριχῶν, ὁμοῦ μὲν τῇ περιγραφῇ εὐπρέπειαν χαριζομένη, ὁμοῦ δὲ τὴν ὠφέλειαν παρεχομένη. 71 ὀφρῦς ἄνω προβεβλημένη οἰκεῖον προβόλαιον, ἵνα κατευθύνῃ τὸ ὁρατικόν. τίς ἢ ἀπόδειξις; ὅταν βουληθῆς πόρρωθεν σκοπεῦσαι καὶ κοιλάνας τὴν χεῖρα ὑπερτείνης τῶν ὀφρῦν, διὰ τί τοῦτο γίνεται; ἵνα τὸ ἐπὶ τὸ ἄνω διαφορούμενον τῆς ὄψεως μὴ εἰκῆ σκεδαννύηται † κατευθυνόμενον ἐκ τῆς προβολῆς τῆς χειρὸς καὶ ἐπὶ τὸ ἔμπροσθεν ὠθούμενον ἀκριβεστέραν καὶ εὐτονωτέραν ποιῇ τοῦ ὁρατικοῦ τὴν διόρθωσιν ἢ τε πάροδος τοῦ βλεπτικοῦ κατευθύνεται ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν χεῖρα προβολῆς. † διὰ τοῦτο ὀφρῦες ὁμοῦ μὲν τὸν ὀφθαλμὸν κατευθύνουσαι, ὁμοῦ δὲ καὶ τὸν ἐκ τῶν πόνων ἰδρῶτα οὐκ ἔῴσαι ἐπιρρέειν καὶ κώλυμα γενέσθαι ταῖς ὄψεσι, διὰ τοῦτο διατειχίζουσιν αἱ ὀφρῦες †. ποῖος ἀμπελουργὸς οὕτω δύναται καλῶς ἀπαρτῆσαι τὴν ἄμπελον ὀφρῦί τε περιβαλεῖν, ὡς δυσεπιχείρητον αὐτὴν εἶναι, ὡς μὴ εὐεπίδρομον εἶναι ταῖς παρακειμέναις χαράδραις τὸν χῶρον, ὡς ἐποίησεν ὁ κύριος 72 τὴν τῶν ὀφρῦν περιβολήν; ἄς μνηοειδῶς ἡμῖν περιέγραψεν ἀπὸ μιᾶς συμβολῆς τῆς κατὰ ῥῖνα ἐφ' ἐκάτερα μεριζομένας, ἵνα ὁ ἰδρῶς τῆδε κάκεισε περιρρέων μηδεμίαν ἀσχολίαν παρέχῃ τῷ γεωργῷ μηδὲ ἀπομασσόμενος τὸν ἰδρῶτα τὴν χεῖρα ἀπαγάγῃ τῆς ἀμπέλου, ἀλλ' ὁμοῦ τε ῥέοι ὁ ἰδρῶς διὰ τῶν ἰδίων ὀχετῶν (πάλαι τοῦ δημιουργοῦ αὐτὸν ἐξοχετεύσαντος ἐπὶ τὰ ἄχρηστα), ὁμοῦ τε ὁ ὀφθαλμὸς τὴν ἰδίαν

ἐνέργειαν ἐπιτελοίη. Ἐὰν βουλευθῶμεν εἰπεῖν † μόνον τῶν περὶ ἡμᾶς τεχνικῶς παρὰ θεοῦ γενομένων, ἐπιλείψει ἡμᾶς ἡ ἡμέρα πᾶσα. ἀλλ' ἐξ ἑνὸς τούτου πάντων ὑμεῖς λάβετε τὴν ἔννοιαν. ἡμᾶς δὲ ἐπειγομένους ἐπὶ τινὰ ὁδὸν ἀναγκαίαν μετ' εὐχῶν προπέμψατε, ἵνα ἐν τάχει ὑμῖν ἀποσωθέντες καὶ τῶν λειπομένων ἀποδῶμεν τὸ χρέος χάριτι τοῦ πάντα οἰκονομήσαντος περὶ ἡμᾶς κυρίου τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς τῇ ἑαυτοῦ χάριτι, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.